

- A. Anderson // Der Ministerpräsident des Landes Schleswig-Holstein – Denkfabrik (ed.) Infrastruktur der Kommunikationsgesellschaft. – Schleswig-Holstein als K-region. Projektgruppe der Denkfabrik Schleswig-Holstein. – Pp. 16-19.
5. Fornahl D. Geographic concentration of innovative activities in Germany / Dirk Fornahl, Thomas Brenner // Structural Change and Economic Dynamics. – 2009. – Vol. 20. – Pp.163-182.
6. Johnson B. National systems of production, innovation and competence building / B. Johnson, B.-A. Lundvall, E.S. Andersen, B. Dalum // Research Policy. – 2002. – Vol. 31. – Pp. 213-231.
7. Кундицький О. Роль держави в інституційному забезпеченні інноваційного розвитку факторів виробництва / О. Кундицький // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 39. – С. 266-269.
8. Пронина М.В. Разработка рекомендаций по стратегии построения российских технопарков / М.В. Пронина, В.Д. Богданов. – М. : НОУ ВПО МТИ «ВТУ», 2012. – 75 с.
9. Уханова І.О. Створення та функціонування технопарків у регіоні: соціально-економічні ефекти / І.О. Уханова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4(47). – С. 378-383.
10. Мехеда Н.Г. Особливості та проблеми формування інноваційної інфраструктури в Україні / Н.Г. Мехеда, К. Завадська // Вісник Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. – 2010. – № 4. – С. 36-40.
11. Єпіфанова І.М. Технологічні парки як ефективний напрямок інноваційного розвитку держави / І.М. Єпіфанова, О.Л. Ільченко // Труды Одесского политехнического университета. – 2009. – Вип. 1(33)-2(34). – С. 23-236.

УДК 338.2

Палешко Я.С.
*аспірант кафедри економічної теорії,
національної та прикладної економіки
Класичного приватного університету*

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ

Стаття присвячена пошуку шляхів оптимізації державної заборгованості. Розглянуто основні цілі управління державною заборгованістю. Досліджено вплив боргового фінансування бюджетного дефіциту на економіку. Проаналізовано інвестиційний підхід до управління державною заборгованістю. Розроблено структурно-логічну модель управління державним боргом задля оптимізації державної заборгованості. Зроблені висновки щодо стратегічної мети державної боргової політики та її стратегічних завдань.

Ключові слова: державний борг, державна заборгованість, бюджетний дефіцит, борговий тягар, інвестиції

Палешко Я.С. ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ

Статья посвящена поиску путей оптимизации государственной задолженности. Рассмотрены основные цели управления государственной задолженностью. Исследовано влияние долгового финансирования бюджетного дефицита на экономику. Проанализированы инвестиционный подход к управлению государственной задолженностью. Разработана структурно-логическую модель управления государственным долгом для оптимизации государственной задолженности. Сделаны выводы о стратегической цели государственной долговой политики и ее стратегических задач.

Ключевые слова: государственный долг, государственная задолженность, бюджетный дефицит, долговое бремя, инвестиции.

Paleshko Ya.S. WAYS OF THE OPTIMIZATION OF PUBLIC DEBT

The article is devoted to finding ways to optimize public debt. The main objectives of management of public debt. The effect of debt financing of budget deficits on the economy. Investment analysis approach to management of public debt. The structural-logical model of debt management to optimize public debt. Conclusions on the strategic goal of state debt policy and its strategic objectives.

Keywords: public debt, budget, fiscal deficit, debt burden, investments.

Постановка проблеми. Тема оптимізації управління державною заборгованістю досліджена в світовій науці, проте єдиних дієвих механізмів оптимального управління та регулювання державної заборгованості не визначено. Зростання державної заборгованості в Україні є проблемою, дослідження якої триває вже більше десяти років. Проте досі не вироблені дієві механізми оптимізації державної заборгованості для вітчизняних економічних реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці державної заборгованості присвячені праці багатьох відомих вчених-економістів. Серед класиків, в чіх працях розглядалась дана проблема, доцільно назвати А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса. Питанням особливостей формування державного боргу та боргової політики присвячена аналітична доповідь А.С. Гальчинського, З.С. Варналія, В.Я. Майстришина, Я.В. Белінської, Я.А. Жаліла [1]. Сутність впливу державного боргу України на економічне

зростання та боргової політики, як складової економічної політики, розглядається в працях В.Д. Базилевича [2]. Проблематику оптимізації заборгованості та шляхи її подолання стосовно зовнішнього боргу України окреслила Н.М. Печенюк [6].

На підставі аналізу досліджень і публікацій можна визначити такі основні невирішені питання в сфері управління державною заборгованістю України: внутрішній борг України існує у вигляді боргових зобов'язань двох видів: ринкові, що існують у формі державних емісійних цінних паперів, та неринкові, що виникли за підсумками виконання державного бюджету, інші позики та зобов'язання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Пошук шляхів, способів і методів оптимізації державної заборгованості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні цілі управління державною заборгованістю в найбільш загальному вигляді можна розділити на декілька груп (рис. 1).

До економічних цілей відносяться перш за все мінімізація вартості зовнішніх запозичень, поліпшення умов рефінансування і(або) переоформлення заборгованості, зниження загальних витрат по обслуговуванню державної заборгованості, підвищення ефективності використання залучених ресурсів; згладжування нерівномірності податкових надходжень і фінансування поточних бюджетних витрат. В цілому економічні цілі визначаються ступенем обтяженості країни борговим тягарем.

Політичні цілі управління зовнішнім боргом – підтримка стабільності функціонування політичної системи.

До соціальних цілей відноситься перш за все забезпечення соціальної стабільності. Деякі дослідники за соціальну ціль боргової політики ставлять своєчасне фінансування соціальних програм, проте з нашої точки зору, яка обґрунтована нижче, фінансування соціальних програм недоцільно здійснювати за рахунок залучених коштів.

Управління залученням боргу може базуватись як на прямому державному управлінні, так і на непрямих методах, які об'єднують державні гарантії і нормативно-адміністративне регулювання залучення негарантованих кредитів приватними фірмами. Проте управління борговими запозиченнями з боку держави, як правило, здійснюється в контексті бюджетного процесу, який визначає граничні розміри зовнішніх державних запозичень і державних гарантій на поточний бюджетний рік.

Необхідно підкреслити, що політика, яку проводить український уряд, орієнтується на значні зовнішні запозичення.

Враховуючи, що зовнішні запозичення являють собою фактичне вивезення капіталу з країни, оскільки є, по суті, продажем нерезидентам (навіть, якщо вони є підставними особами резидентів) права на отримання частини прибутку резидентів України, тобто декапіталізацію національної економіки, обсяг зовнішньої заборгованості України повинен підтримуватись на відносно невисокому рівні. В цьому контексті внутрішні запозичення, які є засобом перерозподілу прибутку всередині країни, видаються більш прийнятними для капіталодефіцитної економіки.

Проте боргове фінансування дефіциту бюджету видається припустимим понад межі потреб обслуговування попередніх заборгованостей, лише якщо воно формує потенціал майбутнього розвитку. Йдеться як про здійснення прямих бюджетних інвес-

тицій, так і про створення умов для стійкого, швидкого та якісного економічного зростання економіки в цілому. Такі умови можуть, зокрема, полягати в поліпшенні виробничої, транспортної, енергетичної, інформаційної та інших інфраструктур. До цього ж розряду варто відносити частину інвестицій у розвиток людського капіталу, зокрема, у сфері підготовки та перепідготовки працівників згідно вимог ринку праці, розвитку відповідних освітніх закладів тощо.

Вкрай непродуктивним вважається боргове фінансування статей споживчого спрямування. Видатки на споживання мають стимулюючий сенс у разі еластичності пропозиції. Між тим, приріст приватного споживання відбувається по галузях, в яких часто спостерігається «локальний перегрів» або які є неконкурентоспроможними на внутрішньому ринку. Відтак дефіцитне фінансування підвищує «номінальний» попит, але не підвищує «реальний», що створює потенційну можливість зростання інфляційних тенденцій та погіршення зовнішньоторговельного балансу [1].

Стратегічним завданням боргової політики є також пошук оптимального співвідношення між борговим та податковим фінансуванням бюджетних видатків. У короткостроковому періоді залучення позичкових ресурсів дає можливість дещо знизити фіскальне навантаження на національну економіку в розрахунку на спрямування додаткових коштів, які залишаються у суб'єктів господарювання, на їхній розвиток. Між тим, таким чином фінансування поточних бюджетних видатків здійснюватиметься за рахунок майбутніх ресурсів розвитку, а отже, економічний розвиток гальмуватиметься у довгостроковій перспективі.

В аналітичному вигляді фінансування дефіциту державного бюджету можна показати таким чином:

$$BD = MB + D + e \cdot D^*, \quad (1)$$

де BD – показник дефіциту бюджету; MB – грошова база; D – внутрішній борг; D^* – зовнішній борг в іноземній валюті; e – валютний курс.

Між дефіцитом бюджету та його фінансуванням існує рівновага, тобто перше дорівнює другому:

$$\text{Дефіцит} = \text{Видатки} - \text{Доходи} = \text{Фінансування дефіциту}. \quad (2)$$

Характер фінансування державного сектора і бюджетного дефіциту має різні макроекономічні наслідки.

Сучасні вчені вважають, що дефіцит бюджету, який не перевищує 2–3% ВВП, не є небезпечним;

якщо ж він перевищує 3%, то в економіці існує загроза інфляційних явищ [2, с. 407].

Найбільш негативний вплив справляє монетизація дефіциту. Фінансування дефіциту через центральний банк безпосередньо впливає на грошову базу та розмір грошової маси. При монетизації дефіциту держава отримує сеньйораж – доход від друкування грошей. Сеньйораж виникає в умовах перевищення приросту грошової маси над приростом реального ВВП, наслідком чого є зростання середнього рівня цін [3, с. 157–161]. З огляду на це, всі економічні агенти змушені сплачувати так званий інфляційний пода-

Рис. 1. Основні цілі управління державною заборгованістю

Складено автором

ток, який через вищі ціни перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави [4, с. 19–32]:

$$IT = p \frac{M}{P}, \quad (3)$$

де IT – інфляційний податок, p – темп приросту інфляції за рік (%), $\frac{M}{P}$ – рівень запасів грошових коштів економічних агентів у реальному вираженні.

Ступінь впливу державної заборгованості на внутрішній попит і сукупну пропозицію, зовнішньоекономічну рівновагу повною мірою визначається структурою державних доходів і видатків. Залежно від характеру наслідків впливу боргу на економіку їх поділяють на короткострокові та довгострокові. Короткострокові – це наслідки бюджетного дефіциту, відомі як проблема «витіснення». Довгострокові – економічні наслідки державного боргу, відомі як «тягар боргу».

Тягар державних видатків, що фінансуються податками, переноситься в даний час, оскільки примусово вилучаються ресурси в теперішніх платників податків. Але видатки, що фінансуються запозиченням, чи то зовнішнім, чи то внутрішнім, не накладають тягар на поточне покоління, оскільки ресурси надаються заощаджувачами добровільно в обмін на державні облігації або інші активи. Для кредиторів змінюється лише форма утримання їх заощаджень.

Тягар покладається на майбутні покоління, які вимушені платити податки для обслуговування боргу. Ці податки – не прості переноси доходу, а тягар на суспільство, оскільки за відсутності видатків, що фінансуються запозиченнями, ці податки не накладалися б, тоді як інвестори в облігації одержували б такий же дохід від прибутковості фізичних активів, в які їх заощадження були б інвестовані.

Це думка прибічників класичної обтяжливої позиції, в якій, власне, стверджується, що тягар державного боргу полягає в додатковому оподаткуванні, необхідному для фінансування відсоткових виплат.

Згодом вчені доходять висновку, що державний борг має ряд негативних наслідків, які в сукупності накладають тягар і на теперішнє, і на майбутнє суспільство. Розвиваються концепції внутрішньопоколінного і міжпоколінного тягара. Внутрішньо-поколінний тягар охоплює наслідки державного боргу, які не впливають на майбутній розвиток. Це короткострокові наслідки державного боргу для рівня цін, зайнятості й зовнішньоекономічної рівноваги. Міжпоколінний тягар відображає довгострокові наслідки державного боргу для рівня доходів, споживання, інвестицій, запасу капіталу, економічного зростання і розподілу доходу.

Як найбільш суттєвий і руйнівний наслідок державного запозичення, багато вчених зазначають падіння виробничих інвестицій і зменшення на цій основі запасу капіталу і майбутніх доходів.

Засади даного вчення сформулювали Ф. Модільяні і Р. Масгрейв, яке згодом одержало назву сукупного інвестиційного підходу. В теоретичних конструкціях сукупного інвестиційного підходу допускається, що внаслідок зниження податків частина видатків держави фінансується запозиченням. Для одержання висновків щодо впливу на рівень інвестицій вони показують, що якщо B – сума запозичення, то наявний дохід приватних суб'єктів збільшиться точно на величину B . Це, на їх думку, зумовить збільшення приватного споживання C на $\Delta C = c \cdot B$, де c – гранична схильність до споживання. При збільшенні приватних доходів закономірно зростатимуть заощадження S : $S = (1 - c) \cdot B$. За умови, що інвестиції й державні позики фінансуються за рахунок приватних заощаджень ($S = B + I$, де I – інвестиції), залучення позик державою впливатиме на приріст інвестицій таким чином:

$$I = S - B = (1 - c) \cdot B - B = c \cdot B. \quad (4)$$

Тобто інвестиції зменшаться на величину, що дорівнює граничній схильності до споживання, помноженій на суму запозичення.

Таким чином, представники сукупного інвестиційного підходу роблять висновок, що тягар державного боргу покладається на майбутнє в формі зменшення запасу капіталу і, як наслідок, зниження виробничого потенціалу [5, с. 243].

Відповідно, стратегічною метою державної боргової політики України має стати залучення фінансових ресурсів для ефективної реалізації програм інституційного та інвестиційного розвитку країни із одночасним забезпеченням стабільного співвідношення державного боргу та ВВП.

Рис. 2. Структурно-логічна модель управління державним боргом задля оптимізації державної заборгованості

Авторська розробка

Управління державним боргом задля оптимізації державної заборгованості повинно здійснюватися за структурно-логічною моделлю, наведеною на рис. 2.

Виходячи з вищезазначеного, стратегія формування і обслуговування ринку державних запозичень повинна базуватися на науково обґрунтованих засадах. Структура і розмір державного боргу мають прогнозуватися на часовому інтервалі в декілька років та навіть десятиріч з тим, щоб забезпечити збалансований бюджет, стабільне економічне зростання й потужну фінансову систему.

Висновки з даного дослідження. Отже, підсумовуючи, необхідно наголосити, що з метою поліпшення управління державним боргом, оптимізації державної заборгованості та мінімізації її негативних наслідків для економіки України, з нашої точки зору, доцільно утримувати в економічно допустимих межах обсяг державного боргу та платежів, пов'язаних з його обслуговуванням; підвищити частку внутрішньої заборгованості в структурі державного боргу, скоротивши зовнішню заборгованість, що зменшить залежність України від іноземного фінансування і дасть змогу водночас зменшити валютні ризики і сприяти розбудові фінансового ринку; запровадити облік та аналіз стану заборгованості за всіма фінансовими зобов'язаннями, що можуть вплинути на стратегію управління державними фінансами та державним боргом; встановити єдині стандарти розкриття інформації про державний борг.

Стратегічною метою державної боргової політики України має бути активне регулювання рівня зовнішнього державного боргу, постійний контроль за коефіцієнтом його відношення до ВВП, а також планування його розмірів у майбутньому з урахуванням погашення позик на сучасному етапі.

Стратегічним завданням економічної політики є збалансування державного бюджету. Велика роль при вирішенні цього завдання відводиться борговій

політиці в комплексі з іншими видами фінансової політики. Відповідно, з метою збалансування державного бюджету перш за все слід відрегулювати видаткову частину Державного бюджету і вдосконалити доходну частину, зокрема, за рахунок оптимізації податкової політики, що зменшить тіньовий сектор економіки, збільшить доходи бюджету, і Україна не буде потребувати запозичених коштів на фінансування поточних витрат, а використовуватиме запозичення для реалізації програм розвитку економіки. Отже, виходячи з того, що наслідки зовнішнього державного боргу при неефективному управлінні ним можуть негативно вплинути на економіку держави, слід у першу чергу вдосконалити систему управління зовнішнім державним боргом, а також збалансувати економіку країни, і, тим самим, зникне потреба позичати кошти на поточні потреби держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гальчинський А.С., Варналій З.С., Майстришин В.Я., Белінська Я.В., Жаліло Я.А. Особливості та пріоритети боргової політики України: аналіт. доп. / [А.С. Гальчинський, З.С. Варналій, В.Я. Майстришин, Я.В. Белінська, Я.А. Жаліло] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К. : НІСД, 2004. – 103 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Table/Tbl171104/002.htm>.
2. Економічна теорія: Політекономія / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання-Прес, 2001. – 581 с.
3. Филипів Р.С. Економічні альтернативи в межах фінансування бюджетного дефіциту / Р.С. Филипів // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2013. – Вип. 9(1). – С. 157–161.
4. Федосов В. Бюджетний дефіцит у контексті західної фінансової теорії і практики / В. Федосов, Л. Гладченко // Финансовые риски. – 2009. – № 3. – С. 19–32.
5. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В.Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.
6. Печенюк Н.М. Економічна безпека України в контексті управління зовнішнім боргом держави / Н.М. Печенюк // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8. – С. 132–141.

УДК 338.436.33:332.1

Резнік Н.П.

*доктор економічних наук, професор
Київського міжнародного університету*

РОЗВИТОК МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ В РЕГІОНАЛЬНОМУ АПК

Стаття присвячена актуальній проблемі розвитку малих форм господарювання в аграрному секторі економіки регіону. Велика увага приділена перспективам поглиблення партнерських відносин малих форм господарювання з крупними підприємствами, агрохолдингами, які домінують в АПК багатьох регіонів України. Представлена система господарюючих інтересів суб'єктів аграрного сектору, форми і напрями розвитку їх співробітництва. Розглянуто державні органи, що спеціалізовано займаються питаннями розвитку інтеграції між малим і великим бізнесом, оскільки цей напрям адміністративного управління економікою в сучасних умовах глобалізації ринку набув стратегічного характеру та оскільки він забезпечує формування конкурентоспроможної структури національних господарських систем. Визначені форми властиві також і для підприємств малого та середнього бізнесу. Виявлено напрями і механізми, здатні забезпечити розвиток малого підприємництва для вирішення задач економічного підйому країни. Представлено структурну модель взаємозв'язків організаційно-правових форм господарювання для підвищення ефективності функціонування асоційованих і малих форм агробізнесу регіону – доцільним є відтворення механізму взаємодії дрібнотоварного сектору АПК з елементами агропродовольчої системи регіону на основі кооперації. Доведено, що кооперація і інтеграція господарюючих суб'єктів аграрного сектору на мезорівні здебільшого виступають засобом як вирішення протиріч, так і стикування й гармонізації інтересів господарюючих суб'єктів (особливо крупних корпоративних структур і малих форм агробізнесу), які здійснюють діяльність при встановленні господарських зв'язків з партнерами на рівні галузей і регіонів. Обґрунтовано два основні напрями регіональної державної політики регулювання малого підприємництва на селі. За тісністю зв'язку з крупними корпоративними структурами, виділено групи малих форм агробізнесу. З метою дотримання господарських інтересів